

Dariusz Majchrzycki

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

RYNEK KWALIFIKOWANEGO MATERIAŁU SIEWNEGO PSZENICY OZIMEJ W POLSCE

MARKET OF CERTIFIED SEED OF WINTER WHEAT IN POLAND

Słowa kluczowe: pozycja rynkowa, opłaty licencyjne, pszenica ozima, powierzchnia reprodukcji

Key words: market position, license fees, winter wheat, multiplication area

Abstrakt. Celem badań była ocena sytuacji na rynku kwalifikowanego materiału siewnego pszenicy ozimej w Polsce z uwzględnieniem polskich i zagranicznych firm hodowlanych. Zakres czasowy analizy obejmował lata 2008-2014. Stwierdzono, że w analizowanym okresie pozycja rynkowa polskich firm hodowli pszenicy ozimej uległa znacznemu pogorszeniu. Dotyczyło to liczby odmian będących w Rejestrze Odmian Roślin Uprawnych oraz w reprodukcji nasiennej, jak również udziału w powierzchni kwalifikacji nasiennej. Największym krajowym hodowcą pszenicy była firma DANKO, a największą firmą zagraniczną KWS Lochow.

Wstęp

Hodowla roślin ma znaczące osiągnięcia i przez przeszło sto dwadzieścia lat istnienia dorównywała hodowli światowej, niekiedy ją doganiając, a czasami nawet wyprzedzając. Polskie nasiona były kupowane zarówno na wschodzie, jak i na zachodzie Europy. Polska hodowla stworzyła też nowoczesny system nasiennictwa. Do lat 90. ubiegłego stulecia charakteryzowała się największym potencjałem wśród krajów środkowej i wschodniej Europy, a udział materiału siewnego polskich odmian na krajowym rynku przekraczał 90% [Majchrzycki 2014]. Po zmianach systemu gospodarczego pozycja Polski gwałtownie się zmniejszyła. Liderami w środkowej i wschodniej Europie w produkcji nasion stają się przede wszystkim Węgry i Czechy. Obecnie największymi producentami nasion w Europie są Francja (z wartością produkcji wynoszącą około 2,8 mld USD) oraz Niemcy (z wartością produkcji wynoszącą 1,17 mld USD). Wartość polskiego rynku szacuje się na 280 mln USD, co plasuje nas na 10. miejscu w Europie [Biuletyn informacyjny... ISF 2013].

Hodowlą i nasiennictwem zbóż w Polsce zajmują się przedsiębiorstwa krajowe i zagraniczne. Wśród przedsiębiorstw krajowych występują zarówno prywatne, jak i państwowe. Sektor hodowlano-nasienny w Polsce podlega ciągłym przeobrażeniom. W ostatnich latach zmiany te stały się głębsze i następują szybciej niż dotychczas. Nasiliła się konkurencja firm zagranicznych, które na wielu rynkach mają już dominujące znaczenie. Zmiany te były inspiracją do podjęcia badań dotyczących analizy sektora hodowlanego pszenicy ozimej. Dlatego celem badań była ocena sytuacji na rynku kwalifikowanego materiału siewnego pszenicy ozimej w Polsce z uwzględnieniem polskich i zagranicznych firm hodowlanych.

Wybór do badań rynku pszenicy ozimej nie był przypadkowy. Pszenica ozima w Polsce, podobnie jak w większości europejskich państw, jest najważniejszym gatunkiem w uprawie. W Polsce w 2014 roku powierzchnia uprawy zbóż wyniosła 7,408 mln ha, w tym pszenica ozima była uprawiana na powierzchni 1,99 mln ha, co stanowiło około 27% areалу uprawy zbóż. Zbiory tego gatunku w 2014 roku wyniosły około 10,1 mln ton, co jest rekordowo wysoką, dotychczas nienotowaną wielkością. Pszenica ozima jest podstawowym zbożem chlebowym. Corocznie na cele spożywcze przeznaczana jest jej około 4 mln ton. Duże znaczenie ma również w żywieniu zwierząt, jak również na tle innych gatunków zbóż ma dominującą pozycję w eksporcie [Rynek zbóż 2014].

Material i metodyka badań

Analiz dokonano, wykorzystując dane wtórne i pierwotne. Dane wtórne pochodziły z materiałów publikowanych przez Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych (COBORU), Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN), Agencję Nasienną Sp. z o.o. oraz publikacji poświęconych problematyce hodowla-nasiennej i rynku zbóż. Dane pierwotne pochodziły z wybranych krajowych i zagranicznych przedsiębiorstw hodowli roślin. Z uwagi na wymóg anonimowości nie zostały podane nazwy tych przedsiębiorstw. Materiał z tych jednostek został zebrany metodą wywiadu standaryzowanego przeprowadzonego z osobami odpowiedzialnymi za działalność marketingową. Zebrany materiał badawczy został poddany analizie liczbowej, opisowej i graficznej. Analizy te przeprowadzono w ujęciu poziomym i pionowym. Zakres czasowy analiz obejmował lata 2008-2014.

Wyniki badań

W okresie ostatnich kilku lat liczba zarejestrowanych w Polsce odmian zbóż wzrosła. W 2008 roku w rejestrze było 256 odmian, a w 2014 roku było już ich 317, czyli o prawie 24% więcej. Była to sytuacja korzystna dla rolników, którzy mogli wybrać odmiany, które najlepiej odpowiadają ich wymaganiom. Na podstawie analizy danych w tabeli 1 można stwierdzić, że w analizowanym okresie najczęściej było zarejestrowanych odmian pszenicy ozimej i jęczmienia jarego. Wśród zarejestrowanych w Polsce pszenic rolnicy mieli do wyboru odmiany z pięciu grup jakościowych: E – elitarną, A – jakościową, B – chlebową, C – paszową, K – na ciastka. Najwięcej pszenic znajdowało się w grupach A i B (88% w 2014 roku), w grupie C prawie 10%, a K i E po około 1% [Lista opisowa... 2014].

Z chwilą wstąpienia Polski do Unii Europejskiej w kraju bez rejestracji można reprodukować i sprzedawać odmiany z tzw. katalogu wspólnotowego. Spowodowało to duży napływ niezarejestrowanych w Polsce odmian zagranicznych, co jeszcze bardziej wzbogaciło ofertę odmianową. W 2014 roku było w Polsce reprodukowanych i sprzedawanych 145 odmian pszenicy, z czego 71 to odmiany niezarejestrowane w naszym kraju. Były to w wielu przypadkach odmiany niesprawdzone w polskich warunkach klimatyczno-glebowych. Efektem tego było m.in. ich duże wymarżnięcie zasiewów zimą 2012 roku. Większość tych odmian pochodziła z Niemiec, Francji, Belgii, Wielkiej Brytanii i Austrii, gdzie klimat jest łagodniejszy, a poziom zimotrwałości odmian nie ma tam dużego znaczenia. Naraziło to wielu rolników na duże straty.

Tabela 1. Liczba odmian zbóż w Rejestrze Odmian Roślin Uprawnych w latach 2008-2014
Table 1. Number of cereals varieties in National List of Cultivars in years 2008-2014

Wyszczególnienie/Specification	Liczba odmian/Number of varieties						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Pszenica ozima/Winter wheat	54	55	74	77	83	80	83
Jęczmień jary/Spring barley	47	53	55	48	53	60	65
Pszenżyto ozime/Winter triticale	29	31	32	35	38	38	40
Żyto ozime/Winter rye	35	36	38	35	36	38	40
Pszenica jara/Spring wheat	30	28	29	25	27	28	29
Owies/Oats	30	31	34	31	30	31	28
Jęczmień ozimy/Winter barley	19	20	22	26	27	27	21
Pszenżyto jare/Spring triticale	11	11	11	9	9	9	10
Żyto jare/Spring rye	1	1	1	1	1	1	1
Razem/Total	256	266	296	287	304	312	317

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych COBORU [Lista opisowa... 2008-2014]
Source: own study based on COBORU data [Lista opisowa... 2008-2014]

Tabela 2. Liczba odmian pszenicy ozimej w Rejestrze Odmian Roślin Uprawnych w latach 2008-2014

Table 2. Number of winter wheat varieties in National List of Cultivars in years 2008-2014

Odmiany/ Varieties	Liczba odmian/Number of varieties							
	jedn./ units	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Polskie/ Polish	liczba/ number	35	36	39	36	35	35	34
	%	65	65	53	47	42	44	41
Zagraniczne/ Foreign	liczba/ number	19	19	35	41	48	45	49
	%	35	35	47	53	58	56	59

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 3. Udział odmian polskich i zagranicznych w reprodukcji nasiennej w latach 2008-2014

Table 3. Share of Polish and foreign varieties in seed multiplication in years 2008-2014

Odmiany/ Varieties	Udział odmian/Share of varieties							
	jedn./ units	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Polskie/ Polish	liczba/ number	35	35	36	35	35	32	32
	%	38	33	32	27	31	24	22
Zagraniczne/ Foreign	liczba/ number	58	70	78	97	77	99	113
	%	62	67	68	73	69	76	78

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIORiN [www.piorin.gov.pl]

Source: own elaboration based on PIORiN data [www.piorin.gov.pl]

to z ogromnego znaczenia pszenicy ozimej w uprawie oraz występowania dużego potencjału wzrostowego na rynku materiału siewnego tego gatunku. Udział nasion kwalifikowanych w zasiewach reprodukcyjnych pszenicy ozimej w Polsce w 2014 roku wynosił 22%. Mimo wzrostu jego udziału w zasiewach, w analizowanym okresie (z 19% w 2008 roku) był znacznie niższy niż w większości wysoko rozwiniętych rolniczo państw UE.

Bardzo ważną kwestią z punktu widzenia dostępności kwalifikowanego materiału siewnego jest powierzchnia plantacji nasiennych, na których jest on produkowany. W analizowanych latach wskutek wzrastającego popytu na kwalifikowany materiał siewny obserwowano dynamiczny wzrost powierzchni plantacji nasiennych. Jak wynika z danych na rysunku 1, w 2008 roku powierzchnia ta wynosiła 18 844 ha, co było najniższą wartością w analizowanym okresie. W roku 2014 materiał siewny pszenicy ozimej był reprodukowany na powierzchni 28 141 ha, co stanowiło wzrost o 49% w stosunku do roku 2008.

Czynnikiem zachęcającym rolników do stosowania nasion kwalifikowanych było wprowadzenie w 2007 roku w ramach programu *de minimis* dopłat do powierzchni obsianych kwalifikowanym materiałem siewnym (obecnie dopłata ta wynosi 100 zł do 1 ha) oraz konieczność płacenia opłat od rozmnożeń własnych. Rolnicy, którzy wykorzystują do siewu nasiona z samozaopatrzenia, odmian chronionych wyłącznym prawem hodowcy, są zobowiązani uiścić na rzecz właściciela odmiany opłatę w wysokości 50% stawki opłaty licencyjnej. Od 2006 roku w imieniu hodowców opłaty te zbiera Agencja Nasienna Sp. z o.o. [Curtis 2012].

Analizując liczbę zarejestrowanych w Polsce odmian pszenicy ozimej w podziale na odmiany polskie i zagraniczne, można stwierdzić, że do 2010 roku występowała dominacja odmian polskiej hodowli (tab. 2). Jednak od 2011 roku udział odmian hodowców zagranicznych był już wyższy i w 2014 roku wyniósł 59%.

Gorzej przedstawia się sytuacja, gdy analizuje się udział ilościowy odmian polskich hodowców w reprodukcji nasiennej. W całym analizowanym okresie był on znacznie niższy w stosunku do firm zagranicznych i w 2014 roku osiągnął poziom około 22%. Wynikało to z dużego napływu nierejestrowanych w Polsce odmian zagranicznych, które są najczęściej reprodukowane przez firmy nasienne na zasadach „wylączyłości”.

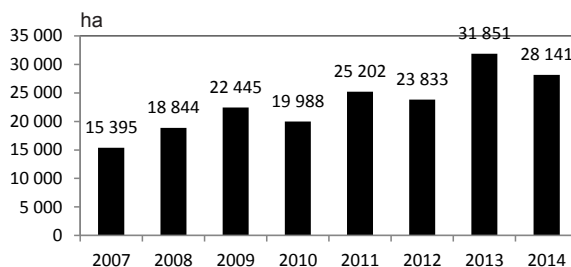
Duży napływ odmian zagranicznych wynika m.in. z tego, że firmy zagraniczne upatrują w Polsce miejsce, gdzie można zarobić duże pieniądze na sprzedaży odmian roślin uprawnych, w tym pszenicy ozimej. Wynika

Rysunek 1. Powierzchnia reprodukcji pszenicy ozimej w Polsce w latach 2008-2014

Figure 1. Area of winter wheat multiplication in Poland in years 2008-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIORiN

Source: own elaboration based on PIORiN data

Obserwuje się również poprawę jakości materiału siewnego produkowanego przez firmy nasienne, co zachęca rolników do większego ich wykorzystania. Ponadto firmy hodowlane i nasienne przywiązują coraz większą uwagę do działań marketingowych. W analizowanym okresie nastąpił wzrost sprzedaży nasion pszenicy ozimej o 120%, z 45 tys. t w 2008 roku do 99 tys. t w 2013 roku.

Zwiększająca się liczba odmian zagranicznych w reprodukcji nasiennej w Polsce spowodowała widoczny wzrost ich udziału w powierzchni reprodukcji nasiennej. Analizując dane zawarte w tabeli 4, można zauważyć, że udział ten wzrósł z 44% w 2008 roku do 63% w 2014 roku. W 2014 roku powierzchnia ta wyniosła ponad 17,8 tys. ha, podczas gdy odmiany wyhodowane przez polskich hodowców stanowiły około 10,3 tys. ha.

Proces hodowli nowej odmiany jest czasochłonny i kapitałochłonny. Od momentu wykonania krzyżówki form rodzicielskich do chwili wprowadzenia odmiany na rynek mija około 10-13 lat. Jeżeli chodzi o koszty hodowli, to są one zróżnicowane w zależności od rozmiarów prowadzonych prac hodowlanych oraz ich efektywności. Szacuje się, że koszt wyhodowania jednej odmiany pszenicy ozimej w Polsce wynosi około 2-3 mln zł. Głównym źródłem pokrycia tych kosztów są wpływy z tytułu opłat licencyjnych oraz częściowo sprzedaż materiału siewnego przez firmy

Tabela 4. Reprodukacja pszenicy ozimej w Polsce w latach 2008-2014 w podziale na odmiany polskie i zagraniczne

Table 4. Reproduction of winter wheat in Poland in years 2008-2014, broken down by Polish and foreign varieties

Odmiany/ Varieties	Reprodukacja/Reproduction							
	jedn./units	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Polskie/ Polish	ha	10 519	11 536	10 436	12 958	12 483	13 969	10 298
	%	56	51	52	51	52	44	37
Zagraniczne/ Foreign	ha	8 325	10 909	9 552	12 244	11 351	17 883	17 843
	%	44	49	48	49	48	56	63

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIORiN

Source: own elaboration based on PIORiN data

Tabela 5. Poziom opłat licencyjnych na odmiany krajowe i zagraniczne za 100 kg nasion

Table 5. Level of licence fees for Polish and foreign varieties for 100 kg of seed

Wyszczególnienie/ Specification	Opłata licencyjna [zł/100 kg]/Licence fees [PLN/100 kg]							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Odmiany polskie/ Polish varieties	12-18	12-18	15-20	15-20	15-20	15-20	15-20	
Odmiany zagraniczne/ Foreign varieties	10-23	14-23	16-23	16-23	16-23	16-23	16-30	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Agencji Nasiennej i firm hodowli roślin

Source: own elaboration based on data of Seed Agency and breeding companies

Tabela 6. Najwięksi hodowcy pszenicy ozimej w Polsce w latach 2008-2014 (udział w powierzchni kwalifikacji plantacji nasiennych)

Table 6. The biggest winter wheat breeders in Poland in years 2008-2014 (share in area of certification seed plantations)

Hodowca/Breeder	Udział w powierzchni/Share in area [%]						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
DANKO	19,3	25,1	25,8	26,1	27,2	22,0	19,5
Hodowla Roślin Strzelce	20,0	12,4	13,2	15,9	4,3	11,7	8,1
Poznańska Hodowla Roślin	6,0	5,5	6,3	4,8	6,4	6,6	5,9
Małopolska Hodowla Roślin	3,4	2,2	5,0	3,3	3,3	2,7	2,2
Hodowla Roślin Smolice	4,4	3,0	1,9	1,4	1,1	0,7	1,0
KWS Lochow	6,2	5,5	5,0	5,7	8,8	10,4	13,2
Lantmannen SW Seeds	7,7	11,1	10,6	7,6	7,8	7,6	8,2
RAGT Semences	6,7	6,1	7,0	6,4	3,3	5,1	7,6
SECOBRA	2,1	3,1	2,1	1,5	1,9	5,8	4,7
STRUBE	1,4	0,7	0,1	0,5	0,0	1,1	4,1
Borries von Eckendorf	4,9	2,6	2,6	2,0	1,0	3,4	3,8
Deutsche Saatveredelung AG	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	1,5	3,4
DSV	3,1	3,8	3,8	5,7	6,1	5,4	3,2
Satzucht Donau	0,0	0,1	0,6	1,8	3,7	3,2	3,0
Nordsaat	2,5	3,8	3,2	3,9	3,6	2,6	2,7
Pozostali hodowcy zagraniczni/ <i>Other foreign breeders</i>	9,2	11,4	12,9	13,7	11,2	10,1	9,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIORiN

Source: own elaboration based on PIORiN data

hodowlane. Analizując poziom opłat licencyjnych stosowanych przez firmy hodowlane można zaobserwować, że w analizowanym okresie następował ich powolny wzrost, a odmiany krajowe (polskich hodowców) miały ich niższy poziom.

Pszenicę ozimą w badanym okresie hodowało i oferowało do sprzedaży w Polsce pięciu krajowych hodowców. Ponadto rolnicy mogli nabyć wiele odmian zagranicznych firm hodowlanych. W analizowanym okresie nastąpił duży wzrost liczby hodowców zagranicznych sprzedających swoje odmiany w Polsce. W 2008 roku było ich 20, a w 2014 roku już 30. Kilku z nich miało swoje oddziały w Polsce, ale zdecydowana większość miała tylko swoich przedstawicieli, którymi były polskie firmy hodowlane lub nasienne. Spośród polskich hodowców pszenicy ozimej zdecydowanie największy udział w rynku miały DANKO oraz Hodowla Roślin Strzelce. Udział pozostałych polskich hodowców pszenicy ozimej był znacznie mniejszy (tab. 6). Na uwagę zasługuje szczególnie firma DANKO. W latach 2008-2012 firma ta znacznie zwiększyła swój udział rynkowy – z 19,3% do 27,2%. W kolejnych latach udział firmy DANKO w rynku nasiennym zmniejszy się, aby osiągnąć w 2014 roku 19,5%. Ponadto jest ona również przedstawicielem czterech zagranicznych firm hodowlanych – Probstdorfer Saatwucht GmbH, Saatwucht Donau GmbH, SECOBRA oraz Syngenta, których odmiany pszenicy dystrybuje w Polsce. Tak więc łączny udział rynkowy odmian pszenicy ozimej hodowanych i reprezentowanych przez firmę DANKO w badanym okresie był wyższy, a w 2014 roku wynosił 28,1%. Na uwagę zasługują również firmy KWS Lochow oraz Lantmannen SW Seeds, których udział na polskim rynku nasiennym pszenicy ozimej był najwyższy spośród wszystkich zagranicznych firm hodowlanych. Coraz większe znaczenie rynkowe mają również odmiany firmy RAGT Semences.

Wnioski

1. W analizowanym okresie występował ciągle wzrost liczby rejestrowanych w Polsce odmian pszenicy ozimej (z 54 w 2008 roku do 83 w 2014 roku). Jest to sytuacja korzystna dla rolników, gdyż mogą oni łatwo wybrać do uprawy odmianę, która najlepiej spełnia ich oczekiwania. Poza tym na rynku dostępnych jest wiele odmian z katalogu wspólnotowego – 62 w 2014 roku.
2. Pozycja rynkowa polskich przedsiębiorstw hodowli pszenicy w analizowanym okresie uległa znacznemu pogorszeniu. Udział zarejestrowanych w Polsce odmian pszenicy ozimej rodzimej hodowli zmniejszył się z 65% do 41%, a w przypadku powierzchni reprodukcji nasiennej z 56% do 37%.
3. Firmy zagraniczne mają wyższe ceny, przez co mogą osiągnąć z tego tytułu większe dochody. W przypadku polskich firm hodowlanych duży wzrost poziomu opłat licencyjnych wystąpił w 2010 roku, co znacznie zmniejszyło różnicę między poziomem opłat stosowanych przez krajowe i zagraniczne firmy hodowlane.
4. Dominującą pozycję na rynku pszenicy ozimej w Polsce mają firmy DANKO oraz Hodowla Roślin Strzelce. Wśród hodowców zagranicznych na szczególną uwagę zasługują firmy KWS Lochow i Lantmannen SW Seeds.

Literatura

- Biuletyn informacyjny International Seed Federation*. 2013: ISF, [online], http://www.worldseed.org/cms/medias/file/ResourceCenter/SeedStatistics/Domestic_Market_Value_2012.pdf.
- Curtis F., Nilsson M. 2012: *Collection system for royalties in wheat, an international study*. International Seed Federation, Lyon, 24-25.
- Lista opisowa odmian*. 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014: Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, Słupia Wielka, 21-124.
- Majchrzycki D., Pepliński B. 2014: *Analiza pozycji konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw hodowli roślin na rynku materiału siewnego żyta ozimego*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XVI, z. 4, 184-188.
- Rynek zbóż*. 2014: Analizy Rynkowe nr 47, 36, 39, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW.
www.agnas.pl, http://agencjanasienna.pl/dokumenty_do_pobrania.html.
www.coboru.pl
www.piorin.gov.pl

Summary

The aim of this study was to analyse of the market position of Polish plant breeding enterprises on certified seed market of winter wheat in years 2008-2014. It was found that during the analyzed period position of Polish winter wheat breeding companies deteriorated significantly. This quantity of varieties which are in the National List of Cultivar and seed reproduction, as well as participate in the surface of the seed qualification. The largest domestic wheat breeder was the company DANKO and the biggest foreign was company KWS Lochow.

Adres do korespondencji
dr inż. Dariusz Majchrzycki
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Zarządzania i Prawa
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel. 61 848 7109
e-mail: majchrzycki@up.poznan.pl